

Олена ПОЛИЩУК,
фахівець (консультант) інклюзивно-ресурсного центру
Білогірської селищної ради

Універсальний дизайн в освітніх установах

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей світу, ґрунтується на тому, що всі діти — цінні й активні члени суспільства. Тому організація освітнього простору повинна будуватися на таких складових інклюзивного навчання, як інклюзивна культура, інклюзивна політика та інклюзивна практика.

Інклюзивна культура несе філософію інклюзивної освіти, будується на інклюзивних цінностях та є загальною для всіх співробітників школи. Спосіб її впровадження стає відчутним для всіх учасників співтовариства. Інклюзивна політика повинна відображати інклюзію у всіх шкільних документах, стратегіях та інституційному розвитку. Документи, розроблені школою, мають передбачати чіткі стратегії розвитку дитини та інклюзивного простору, в якому вона знаходиться. Інклюзивне навчання ставить серйозні завдання перед освітньою системою і функціонуванням закладу освіти, мобілізує до злагодженості роботи колективу, удосконалення програм і методів навчання, стимулюючи розвиток компетенції вчителів та інших фахівців.

Процес організації освітнього середовища починається так само, як і будь-яка програма освітньої реформи, — зі спроби вчителя запровадити позитивні зміни для своїх учнів. Це передбачає, що вчитель має розуміти, що треба вивчити всьому класу та яким чином можуть засвоїти освітню програму окремі учні. Водночас для вчителя важливо дещо змінити акценти: з питання «Як викладати освітню програму?», на питання «Що кожний учень може вивчити?». Такий підхід допомагає усвідомити, що кожний учень має свою індивідуальну траєкторію навчання.

Універсальний дизайн в освіті може допомогти створити таке освітнє середовище, яке буде враховувати індивідуальні траєкторії навчання всіх учнів без надмірних зусиль з огляду на час та інші ресурси. Відповідно до визначення Центру універсального дизайну «...завдання універсального дизайну полягає в полегшенні життя кожного завдяки тому, що продукти, спілкування та навколишні будівлі стануть більш придатними для використання великою кількістю людей з мінімальними для цього витратами». Це визначення можна перенести зі сфери архітектури в освітню сферу, визначаючи, що універсальний дизайн в освіті може забезпечити максимальне пристосування освітньої програми, методів навчання, шкільних будівель тощо до використання всіма учасниками освітнього процесу без надмірних зусиль (часу і коштів). Забезпечення універсального дизайну в освіті стало міжнародним зобов'язанням нашої держави з часу ратифікації у 2010 р., Конвенції ООН про права інвалідів. Саме розуміння та використання принципів універсального дизайну в освітньому процесі створюють

передумови для активної участі у процесі навчання для всіх учнів, у тому числі — з особливими освітніми потребами.

Якщо у вашій школі відкривається інклюзивний клас, варто очікувати на зміни. Кімнати та простір мають стати доступнішими, адаптованими, пройти модифікацію. Так само і з підходами до навчання. З 2017 року ці нововведення ввійшли в українську освіту разом із термінами «універсальний дизайн» і «розумне пристосування».

Універсальний дизайн — це концепція, що передбачає створення середовища, доступного для всіх. Уперше його застосували в 1945 році, коли в одному з міст США було створено спеціальні тротуари для полегшення пересування ветеранів війни. Як виявилось згодом, поява модифікованих просторів пішла на користь багатьом групам населення та полегшила життя людям, які пересуваються на візках, матерям із дитячими візками, велосипедистам, літнім людям тощо.

Універсальний дизайн — це дизайн предметів, середовища, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними для використання всіма людьми, без необхідності адаптації чи спеціального дизайну.

Для універсального дизайну головними є дві характеристики:

- 1) інтегровані інструменти, які забезпечують доступність для великої кількості учнів;
- 2) гнучке викладання освітньої програми, яке може задовольнити потреби конкретних учнів.

Можна визначити універсальний дизайн як освітню програму, яка:

- представляє інформацію в багатьох форматах і різними способами;
- забезпечує різні шляхи для учнівських дій і демонстрації своїх навчальних результатів;
- надає різні можливості для зацікавлення учнів та їх мотивації.

Таким чином, універсальний дизайн створює структуру для вчителів, що забезпечує доступність і відповідність методів викладання, освітньої програми та процесу оцінювання для різних учнів, які отримують користь від освітнього процесу.

Принципи універсального дизайну широко застосовують в освіті — від розроблення політики / стратегій на рівні держави, закладу до побудови нових шкіл, упровадження програм, курсів підготовки вчителів, організації гуртків, спортивних занять, закупівлі обладнання тощо.

У Законі України «Про освіту» є таке визначення: «універсальний дизайн у сфері освіти — дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для ви-

користання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну» (Концепція НУШ розроблялася за принципами універсального дизайну).

Міжнародні дослідження (наприклад, Комітет ООН з прав людей з інвалідністю. Зауваження загального порядку до ст. 9) стверджують: якщо застосовувати принципи універсального дизайну на стадії розроблення "проєкту", то його вартість збільшується на 0,5%, а може й узагалі не зрости. Якщо ж після впровадження "проєкту" намагатись адаптувати його під потреби всіх, то витрати можуть зрости до 30% і більше.

Універсальний дизайн в освіті – це підхід до викладання та навчання, який надає рівні можливості для досягнення успіху та комфортного самопочуття кожному учню. Згідно з новими нормами всі школи в Україні будуються за критеріями універсального дизайну, тоді як для старих заплановані аудит та реконструкція.

А для того, аби зробити шкільний простір зручним для всіх, варто застосувати 7 принципів універсального дизайну:

- Принцип 1 – рівність і доступність у використанні. Забезпечте наявність пандусів, поручнів, туалетів для учнів, що пересуваються на візку. Використовуйте збільшений шрифт або контрастні кольори, що полегшить сприйняття інформації людьми з порушеннями зору.

- Принцип 2 – гнучкість використання. Використовуйте гнучкий метод навчання, що підійде всім. Передбачте варіативні домашні завдання та можливість подавати їх різними способами. Для класних кімнат обирайте меблі, висоту, розташування яких можна регулювати.

- Принцип 3 – просте та інтуїтивно зрозуміле використання. Для цього варто додати вказівні піктограми в коридорах, плани пришкольної території тощо.

- Принцип 4 – інформація, яка легко сприймається. Використовуйте для друкованих матеріалів літери відповідного розміру, кольору і шрифту.

- Принцип 5 – терпимість до помилок. Не варто очікувати, що діти не помилятимуться. Краще використовуйте дизайн, який дозволяє запобігти помилки. Наприклад, зробіть кольорову розмітку зон, у яких діти можуть травмуватись, аби вони поводити себе обережніше.

- Принцип 6 – мінімум фізичних зусиль. Тут стане у нагоді автоматична сушарка для рук, туалет із бездоторковим змивом, ручки важільного типу, рідке мило з дозатором тощо.

- Принцип 7 – достатній розмір для доступу та використання. Наприклад, відстань між партами має бути зручною для дітей будь-якого віку і зросту, дверний отвір має бути такого розміру, щоб у нього без проблем проїхала людина на візку.

Принципи універсального дизайну не просто допомагають долати бар'єри у просторі, а й знищують перешкоди на шляху до комфортної освіти.

Універсальний дизайн у сфері освіти:

- формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яка враховує потреби всіх користувачів;

- змінює стереотипи й підходи до викладання і навчання;

- визнає право кожної людини на освіту без будь-яких обмежень;

- змінює навчальний процес і середовище, а не вихованця, учня/ студента;

- підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців;

- підтримує гнучкість програм, різні навчальні методи-ки та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів/ студентів та підготовки їх до опанування матеріалу;

- вимагає від учителів, адміністрацій шкіл, фахівців розуміння того, як краще інтегрувати нові навчальні методи-ки, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу;

- не є «розміром, який пасує всім», «не панацея»;

- насамперед – це гнучкість і пошук альтернативних рішень;

- процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у загальноосвітньому закладі.

Забезпечуючи дотримання принципів універсального дизайну в освітній галузі, ми:

- демонструємо розуміння того, що кожна людина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень;

- сприяємо розвитку її сильних сторін і талантів;

- усуваємо бар'єри у системі освіти та системі підтримки;

- цінуємо людське різноманіття та розуміємо, що людські відмінності та цінності збагачують суспільство;

- визнаємо, що діяльність ґрунтується на правах людини та принципах рівності;

- маємо більше шансів надавати підтримку під час навчання тим вихованцям, учням/студентам, які мають особливі освітні потреби;

- готуємо всіх дітей до життя в інклюзивному суспільстві, якому властива толерантність;

- піддаємо критиці дискримінаційне ставлення суспільства до осіб з обмеженими функціональними можливостями;

- розуміємо, що політика в сфері освіти осіб з обмеженими функціональними можливостями повинна розроблятися на засадах партнерства.

Кінцева мета універсального дизайну в освітній галузі полягає в ефективності, результативності та економічності залучення всіх вихованців, учнів/студентів до навчального процесу, у тому числі й осіб з інвалідністю.

Освіта має бути доступною для всіх. Не треба навчати дітей з інвалідністю вдома, окремо від усього класу. Це може бути зручно вчителям та навчальним закладам а не людям з інвалідністю. До того ж це економічно неефективно. Інклюзивна освіта означає рівне ставлення до всіх.

Директорові дитячого садка слід дбати про те, щоб усі учні могли навчатися на рівних умовах. В основу концепції інклюзивного навчання покладено ідеологію, що виключає дискримінацію дітей, забезпечує рівноправне ставлення до всіх людей, але водночас створює особливі умови для учнів, які мають у цьому потребу.

Використані джерела

1. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод.посіб./за заг.ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В.; колек. авторів: Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К: 2012.-88 с.

2. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К: 2013. -128 с.

3. Школа для кожного: посібник / Упорядник Байда Л. Ю. – К., 2015. – 60 с.

4. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.